

Paremmiin sanoen . . .

Tässä osastossa esitetään julkisuudesta poimittuja kielivirheitä ja tyylikömpelyyksiä lyhyesti perusteltuine korjausehdotuksineen.

»Hänellä oli *kauaskantoiset* suunnitelmat.» (V. 1947 ilmestyneestä romaani-suomennoksesta.) Tässä lauseessa vino-kirjaimin painettu sana on viime vuosina tullut siinä määrin muutisanaksi, että se on miltei kokonaan syrjäyttänyt ennen tavallisen ja vieläkin hyvin suositeltavan synonyyminsa *kauaskantava*, joka on kahta kirjainta lyhyempi ja johdoltaan yksinkertaisempi.

*

»Havainnollisesti tätä [= talvisodan »pihtitaktiikkaa»] ehkä voisi verrata kravun käyttämään menetelmään saalista pyytäessään: perääntymisliike, pyrstön tukeminen vankkaan alustaan, saalis *sakseihiin*, paloittelu ja syönti.» (V. 1948 ilmestyneestä alkuper. suom. teoksesta.) Kun lainasana »sakset» on vakiintunut »uksi»-tyyppisten omaperäisten sanojen mallin mukaan taipuvaksi e-vartaloksi, sen monikkoasuinen illatiivi kuuluu *saksiin*. (Edellä olevassa sitaatissa

käytetty illatiivi edellyttäisi i-vartaloista taivutusta »saksit».)

*

[Yliopiston juhlasalissa pidetyn konsertin jälkeen helsinkiläiset] »jäivät suurina parvina odottamaan taiteilijan tuloa taiteilijahuoneesta ja poistumista *valloittamalleen kaupungille*.» (Pääkaupunkil. sanomalehdestä 8. 9. 1948.) Partikkelinomaiseksi, merkitykseltään erikoislaatuiseksi kiteytynyt ilmaus »kaupungille» on siinä määrin irtautunut alkuperäisestä paradigmastaan, että sitä ei enää tajuta varsinaiseksi substantiiviksi ja että se siis ei voi saada määräyksen adjektiiviattribuuttia. Niin ollen lehtimiehen tavoittelema ajatus täytyy ilmaista kömpelösti kiertäen, esim. tähän tapaan: . . . poistumista *kaupungille* — *valloittamaansa kaupunkiin*. Samoin, vaikka sanotaan: läksi kävelemään *kylälle*, ei voida sanoa: I. k. »kauniille kylälle»; sanotaan: hän meni *kylään* (= vieraisille), mutta ei

juuri esim.: hän meni »hienoon kylään» (vaan: meni kylään hienoon paikkaan tjs.); sanotaan: kävin lääkäriissä, mutta ei: kävin »hyvässä lääkäriissä» (vaan esim. hyvän lääkärin vastaanotolla). Tällainen substantiivien partikkelistuminen ansaitsisi lauseopin tutkimuksemme huomiota.

*

»Sisäinen hehku on kaikki kaikessa. Hän, kenelle se on annettu ja joka ymmärtää sen arvon, hän on runoilija.» (1948 ilmestyneestä elämäkerran suomenoksesta.) Tässä tapauksessa persoonapronomini »hän» relatiivilauseen korrelaattina olisi paikallaan vain jos tarkoitettaisiin tiettyä, puheenaolevaa henkilöä. Kun niin ei ole laita, vaan halutaan lausua yleispätevä totuus, jokaista tuon ehdon täyttäjää koskeva määritelmä, niin olisi ollut sanottava: *Se*, kenelle se on annettu ja joka ymmärtää sen arvon, *se* on runoilija. — Tämäntapaisissakin seikoissa olisi lauseopin ja tyylin tutkimuksella selvitettävää.

*

»Melkein jokaiseen poikkeamaamme paikkaan liittyivät omat tarinansa...» (Tanskan kielestä suom. matkakirjasta, ilm. 1948.) Kun »poiketa»-verbi ei ole transittiivinen, ei sitä voida käyttää muodostamaan ns. agenttipartisiippia. Kun sitä paitsi »tarinat» tässä halutaan esittää spesiekseltään epämääräisenä, tämä vivahdus saadaan ilmi panemalla predikaattiverbi yksikkömuotoon. Olisi siis ollut sanottava esim.: ... jokaiseen paikkaan, *missä poikkesimme, liittyi* omat tarinansa.

*

»Vain puusta puuhun hyppelevät apinajoukot ... oli ainoa havaitsemamme elämän merkki.» (Samasta suomenoksesta kuin edellinen sitaatti.) Vaikka tällaista konstruktiota nykyisin saattaa esiintyä yliopiston professorinkin tekstissä, niin se pahasti häiritsee loogilli-

suuden tajuamme. On tietenkin sanottava joko: Puusta puuhun h. a. *olivat ainoa* h. e. m., tai: *Vain* p. p. h. a. *olivat* h. e. m. Sitaatissa esiintyvä sanonta on ilmeisesti syntynytkin näiden kahden, erikseen loogillisen rakenteen kontaminoitumisesta. (Predikaatin taas pitää olla monikkomuodossa »olivat», koska subjekti on monikon nominatiivissa: apinajoukot.)

*

Suuri sekamelska näyttää vielä vallitsevan joidenkin kirjoittajien tavassa taivuttaa ranskalaisia erisnimiä suomalaisessa tekstissä. Erästä pari vuotta sitten ilmestyneestä, muuten melko sujuvasta käännösteoksesta voimme poimia seuraavanlaisia kirjoitustapoja: johonkin Alexander [!] *Dumasiin*, Eugène *Sue'een*, Jules de *Sandeauhon*; poikaansa *Honoréen*, *Bellevuetä*, *Victor Hugota*, *Honoréta*, *Passyssä*, *Passystä*, Herra de *Bernyä*, *Bernyjen* talossa, *Ville d'Avrayhyn*, *Rougetia*. On helppo huomata, että kirjoittaja on toisissa tapauksissa edellyttänyt nimet äännettäväksi ranskan kielteen mukaisesti, toisissa kirjain kirjaimelta niin kuin ranskaa osaamaton suomalainen ne ääntäisi. Nimi Honoré on edellisellä kertaa edellytetty äännettäväksi umpisuomalaisen lukijan tavoin »honore», toisella ranskan mukaisesti »onorée». On syytä palauttaa mieleen, että asiantuntijain tarkoin harkitun ehdotuksen mukaisesti tällaisia nimiä suomessa taivutettaessa on nojaututtava ranskalaisen ääntämyksen mukaiseen nominatiiviin. Edellä lueteltujen taivutusmuotojen suositeltava kirjoitusasu olisi siis tällainen: *Alexandre Dumas'han*, *Eugène Suehyn*, *Sandeauhon*, poikaansa *Honoréhen*, *Bellevuetä*, *Hugota*, *Honoréta*, *Passyssa*, *Passysta*, *Bernyötä*, *Bernyden* talossa, *Avrayhen*, *Rougetia*. (Ks. enemmän tästä asiasta Vir. 1944 s. 84.) Heittomerkkiä käytetään vain selvyuden nimenomaan vaatiessa, esim. ranskalaisen nimen nominatiivin kirjoi-

tusasun päättyessä (kuten tapauksissa Dumas, Rouget) ääntymättömän konsonantin merkkiin.

*

»hän minut esitteli *Maung Ba Tu nimiselle* apulaiselleen». (Uudesta suomennosteoksesta.) »eri *laatuisia* tavaroita» (samasta kirjasta). Vaikka voidaan kirjoittaa esim. »Tu nimi» ja »eri laatu», niin vastaavien adjektiivien yhteydessä on välttämättä käytettävä yhdysmerkkiä, koska kysymyksessä tällöin ovat kiistattomat yhdyssanat. On siis suositeltavaa kirjoittaa: *Maung Ba Tu -niminen* (huomattakoon erisnimen viimeisen osan ja yhdysmerkin väliin jätetty pieni tyhjä tila, joka selventää näkökuvaa osoittaen havainnollisesti, että *-niminen* kuuluu kaikkiin kolmeen edellä olevaan nimeen yhteisesti), *erilaatuinen*.

*

Toinen pieni oikeinkirjoitusseikka. Eräs kuuluisa kirjailijamme on jakaessaan kahdelle riville verbimuotoa *liu'uimme* kirjoittanut sanan näin: »*liu'-uimme*» (sisin niin että edellisen rivin loppuun on jäänyt sekä heittomerkki että yhdysmerkki). Kun heittomerkin tarkoitus tällaisessa tapauksessa on ainoastaan sen seikan osoittaminen, että vierekkäiset *u*-vokaalit kuuluvat eri tavuihin, se voidaan tietysti jättää pois, kun sama tarkoitus tulee kyllin selvästi saavutetuksi jo riveillejaon vaatimalla yhdysmerkillä. Olisi siis ollut kirjoitettava *liu-uimme*.

*

»*Balzacin* apeana *pöyhiessä* noita yritteitään *hän kävi* yhä epävarmemmaksi.» (Pari vuotta vanhasta elämäkertateoksesta.) »*Lordi Curzonin ollessa* Intian varakuninkaana, *hän* kuitenkin *siirsi* kirkon ... pois ... » (V. 1948 ilmestyneestä matkakuvauksesta.) Kummassakin näissä sitaateissa »hän» tarkoittaa

samaa henkilöä kuin edellä olevan temporaalirakenteen subjektiosa, joka on ilmaistu erisnimellä. Huolimatta siitä, että eräs hiljattain ilmestynyt »hyvän suomen» opas antaa tällaisille rakenteille hyväksymyksen, niitä on pidettävä kunnolliseen kielenkäyttöön kuulumattomina, jyrkästi torjuttavina epäselvyyksinä. Olisi siis ollut sanottava: Pöyhiesään ... noita yritteitään *Balzac kävi* ... ja: *Ollessaan* Intian varakuniukaana lordi *Curzon* ... *siirsi* ... Sivistyneen yleiskielenhän on syytä pyrkiä kaikissa ilmaistyypeissään niin suureen yksiymmärteisytyteen kuin suinkin. Silti kielessä on vielä liiaksikin myös sellaisia rakenteita, joissa oikea ymmärtäminen jää lauseyhteydestä tapahtuvan arvaamisen varaan.

*

»... hän tunsi, ettei nykyistä menoa voinut kauemmin jatkua, että *ihmeen* täytyi tapahtua, *ihmeen*, joka pelastaisi hänet ... ; *jonkin* täytyi yhtäkkiä tulla, mikä vapauttaisi hänet ... » (Suomennosteoksesta, ilm. 1948.) Kun »*ihme*» tässä yhteydessä esitetään uutena, tuntemattomana asiana, siis spesiekseltään epämääräisenä, olisi ollut käytettävä hyväksi sitä keinoa, mikä kielessämme tämän vivahduksen ilmaisemiseksi on tarjolla (vrt. Setälän lauseopin mainitsemaan kahtalaisuuteen: »Joka talossa pitää olla *isäntä*»: »*Isännän* pitää olla talossaan»). Olisi nim. voitu sanoa näin: ... täytyi tapahtua *ihme*, *ihme*, joka pelastaisi ... täytyi yhtäkkiä tulla *jotain*, mikä ... (Vrt. Vir. 1946 s. 201.)

*

»Rakennustuotanto on joutunut vaikeuksiin materiaalipulasta *johtuen*.» (Suomen yleisradion ohjelmassa 22. 8. 50.) Kun tarkoitus ei ole sanoa, että rakennustuotanto on joutunut materiaalipulasta (vrt.: Hytтынenpuremasta johtuen malariatartunta on yleisempi kos-

teilla seuduilla), virke olisi ollut rakennettava toisin, esim. tällaiseksi: Rakennustuotanto on j. v., mikä johtuu materiaalipulasta. Tai tällaiseksi: R. on j. v. materiaalipulan *takia*. Siteeratun tyyppinen epäloogillinen ja tarpeeton »joh-tuen»-muoti on levinnyt viime aikoina kulkutaudin tavoin. Sitä ei kuitenkaan voida sietää täsmällisessä kielenkäytössä.

*

»... joiden olisi luullut herättävän kenen tahansa *kohtalaisella älyllä varustetun* terveen naisen halveksunnan.» (Uudesta käännöstromaanista.) Tällaisessa yhteydessä »varustaminen» tuntuu kömpelöltä. Tavoiteltu ajatus olisi sujuvammin voitu ilmaista esim. näin: kenen tahansa *kohtalaisen älykkään* ... naisen ...